

WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI

WYTYCZNE Z ZAKRESU WSPARCIA EDUKACYJNEGO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU/MOWY

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Wytyczne powstały w ramach projektu pn. „Kompleksowy program wsparcia osób z niepełnosprawnościami w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy” (nr POWR.03.05.00-00-A079/19), dofinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020

Akty prawne, w oparciu, o które utworzono niniejsze wytyczne:

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, Dz.U. 2020 poz. 2156

Obwieszczenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności, Dz.U. 2021 poz. 857

Uchwała Kolegium Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy z dnia: 25 kwietnia 2017 r., w sprawie studiowania osób niepełnosprawnych

Uchwała Kolegium Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy z dnia: 25 kwietnia 2017 r., w sprawie wyrównywania szans dostępu do edukacji

Uchwała nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, M.P. 2021 poz. 218

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. - Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, M.P. 1997 nr 50 poz. 475 z późn. zm.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2012 r. w sprawie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych, M.P. 2012 poz. 991 z późn. zm.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. 2019 poz. 1696 z późn. zm.

Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się, Dz.U.2017.0.1824 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 1997 r. nr 123, poz. 776 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 25 września 2014 w sprawie warunków, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminów studiów na uczelniach, Dz.U. 2014, poz. 1302

I. ANALIZA SYTUACJI PROBLEMOWEJ

Prawo do nauki jest jednym z fundamentalnych praw człowieka, którego realizacja umożliwia rozwój osobisty oraz pozwala na osiągnięcie samodzielności i niezależności, a także pełny udział we wszystkich sferach życia. Polska Konstytucja w art. 70 przyznaje każdemu prawo do nauki oraz zobowiązuje władze publiczne do zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Punkt 1 tego artykułu mówi, że każdy ma prawo do nauki, w punkcie 4 czytamy, że „Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia”¹

Ratyfikując Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych Polska uznała prawo osób z niepełnosprawnościami do edukacji, oraz zobowiązała się zapewnić włączający system kształcenia umożliwiający integrację na wszystkich poziomach edukacji. Polska zapewniła także, że osoby te będą miały dostęp do powszechnego szkolnictwa wyższego bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami.

Tymczasem w systemie edukacji na poziomie podstawowym i średnim w Polsce wciąż dominuje tzw. kształcenie specjalne, czyli w szkołach dedykowanych dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami². Taki model jest obecnie uznawany za typ kształcenia o charakterze segregacyjnym – oddzielającym od siebie osoby sprawne i te z niepełnosprawnościami. Jedynie na poziomie szkolnictwa wyższego – z oczywistych względów – w całości wdrożono model edukacji włączającej, w którym studenci z niepełnosprawnościami są kształceni przez tych samych wykładowców, na tych samych uczelniach i wspólnych zajęciach z ich pełnosprawnymi koleżankami i kolegami.

W celu wzmocnienia gwarancji edukacji bez dyskryminacji i na zasadzie równych szans w roku 2011 przeprowadzono nowelizację ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym. Stworzenie osobom z niepełnosprawnościami warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i badaniach naukowych uczyniono jednym z podstawowych zadań uczelni. Ponadto od tamtej nowelizacji regulaminy studiów musiały w sposób wyraźny określać sposób dostosowania organizacji i właściwej realizacji procesu dydaktycznego do szczególnych potrzeb studentów będących osobami niepełnosprawnymi, w tym dostosowania warunków odbywania studiów do rodzaju niepełnosprawności.

¹ Konstytucja RP, Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm

² Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich, 2015, nr 15, str. 6

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2020 w Polsce kształciło się w uczelniach wyższych niewiele ponad 20 tys. osób niepełnosprawnych. Przeważająca liczba studentów z niepełnosprawnościami to osoby z dysfunkcją narządu ruchu i niechodzący. Studenci niesłyszący i słabosłyszący to ok 7.6% ogółu studentów niepełnosprawnych³.

Aktualnie brak jest dokładnych danych, dotyczących liczby osób z niepełnosprawnościami, zamieszkujących województwo kujawsko-pomorskie oraz samą Bydgoszcz. Jednakże, opierając się na informacjach, przedstawionych w 2020 r. przez Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Bydgoszczy, wskazać można wartości szacunkowe. Według nich, liczba osób posiadających prawomocne orzeczenie lub wyrok sądu, udowadniające niepełnosprawność, wyniosła wówczas 165 216 osób (ok. 8% wszystkich mieszkańców województwa).

Jednocześnie, liczby te sięgały w Bydgoszczy 28 859 osób (ok. 8,4% mieszkańców Bydgoszczy), a na terenie powiatu bydgoskiego ziemskiego 7 331 osób (ok. 6,5% mieszkańców powiatu). Warto przy tym nadmienić, że według zapisów niektórych dokumentów strategicznych (m.in. Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia Bydgoska Lokalna Grupa Działania „Dwie Rzeki”), liczba osób z niepełnosprawnościami, mieszkających w Bydgoszczy realnie sięgać może nawet 50 tysięcy. Część z nich nie zgłasza bowiem swojej niepełnosprawności, lub też nie przedłuża terminu obowiązywania dokumentów, poświadczających niepełnosprawność.

Według danych GUS w województwie kujawsko – pomorskim na uczelniach wyższych kształciło się w 2020 roku 1248 osób niepełnosprawnych, z czego 833 osoby w uczelniach publicznych i 415 w niepublicznych. Studentów z niepełnosprawnością słuchową było 77⁴.

W latach akademickich: 2019/2020, 2020-2021 oraz 2021-2022 w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy na wszystkich kierunkach i formach studiów odnotowano średnio każdego roku występowanie 100 studentów posiadających aktualne orzeczenie o niepełnosprawności. Szacowana liczba studentów, realnie posiadających stopień niepełnosprawności, jest według obserwacji Biura ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Pełnomocnika Rektora i Kanclerza ds.

³ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finanse-w-2020-roku,2,17.html>, tab.30

⁴ GUS, Szkolnictwo wyższe i jego finanse w 2020, Str.97

Osób z Niepełnosprawnościami co najmniej dwa razy wyższa (średniorocznie ok. 200-300 osób).

II. KIERUNKI DZIAŁAŃ MAJĄCYCH NA CELU ZNIWELOWANIE WYSTĘPUJĄCYCH BARIER

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych nałożyła zadania dotyczące między innymi podnoszenia świadomości społeczeństwa w sprawach osób niepełnosprawnych, a także działania mające na celu zwalczanie stereotypów, uprzedzeń i szkodliwych praktyk wobec tych osób. Jak podaje Rzecznik Praw Obywatelskich negatywne lub zachowawcze podejście do osób z niepełnosprawnościami jest jedną z największych barier do zapewnienia im korzystania w pełni ze swoich praw, w tym prawa do edukacji.

Powszechne jest przekonanie o konieczności dostosowania infrastruktury uczelni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, oraz wymóg, aby wykładowcy uwzględniali te potrzeby w trakcie prowadzonych przez siebie zajęć. Dodatkowo, choć to budzi sporo kontrowersji, powinno się rozważyć przydzielenie studentom z niepełnosprawnościami stałego asystenta będącego jednocześnie pracownikiem uczelni. Ponadto dostosowanie form i terminów egzaminów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz pomoc finansowa budzą relatywnie największy opór.

Dostosowanie materiałów dydaktycznych i ochrona praw autorskich

Studenci z niepełnosprawnościami bardzo często nie są w stanie korzystać z podręczników i innych materiałów dydaktycznych w takim samym zakresie co studenci sprawni. Wymaga to udostępnienia tych materiałów w formie dostosowanej do ich specyficznych potrzeb determinowanych rodzajem niepełnosprawności. Praktyki pokazują, że niektóre uczelnie wyższe blokują te działania powołując się na ochronę praw autorskich.

Tymczasem szczególny typ dozwolonego użytku utworów na rzecz osób niepełnosprawnych został określony na mocy ustawy – o prawie autorskim i prawach pokrewnych, *art. 331. Wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.*

Szczególne problemy studentów głuchych i słabosłyszących

Podstawowym problemem, z którym spotykają się studenci głusi i słabosłyszący, jest kwestia komunikacji z otoczeniem oraz pełnoprawnego uczestniczenia w wykładach lub innych zajęciach edukacyjnych. W tym obszarze należy zwrócić uwagę na kilka aspektów funkcjonowania studentów z niepełnosprawnością słuchu w życiu akademickim.

Studenci głusi różnią się między sobą poziomem znajomości języka polskiego. W szczególności dla tych osób, które urodziły się głuche, język polski jest językiem obcym, a ich naturalnym sposobem komunikacji jest polski język migowy (PJM). Dodatkowo niektóre osoby niesłyszące, a także znaczna część tłumaczy, posługuje się systemem językowo-migowym (SJM), który nie jest tożsamy z PJM. Niektóre uczelnie dostrzegając ten problem oferują studentom głuchym dodatkowe kursy języka polskiego.

Współpraca z tłumaczem języka migowego rodzi kilka dodatkowych problemów praktycznych. Przykładowo obserwowanie tłumacza, który w czasie rzeczywistym tłumaczy treść wykładu uniemożliwia robienie notatek. Taki sam problem dotyczy studentów głuchych lub słabosłyszących czytających z ruchu ust. Niektóre uczelnie zapewniają zatem asystentów-stenotypistów lub bezpłatną usługę kserowania materiałów z zajęć.

Osobną kwestią są egzaminy dla studentów głuchych, w których usługi wsparcia świadczą tłumacze języka migowego. Oczywiście często istnieje obawa ze strony wykładowców, którzy uznają, iż tłumacz będzie podpowiadał studentowi.

Potrzeby osób głuchych nie zawsze są uwzględniane w procesie dostosowania infrastruktury uczelni dla osób z niepełnosprawnościami. Warunkiem koniecznym jest wyposażenie budynków w tzw. pętlę indukcyjną. Pomocne są również systemy FM, których kluczowym elementem jest specjalny mikrofon przypięty np. wykładowcy, dzięki czemu student głuchy posługujący się aparatem słuchowym słyszy wyizolowany głos wykładowcy, pozbawiony elementów tła i szumów.

Należy także pamiętać o właściwym dostosowaniu wszelkich komunikatów dźwiękowych, np. sygnałów alarmowych. Ma to istotne znaczenie nie tylko w budynkach uczelni, ale także w pokojach akademików, zamieszkiwanych przez osoby głuche.

Problemy tej grupy studentów dotyczą też komunikacji pomiędzy nimi a administracją uczelni. Należałoby podjąć w tym zakresie wysiłki, szkoląc swoich pracowników ze znajomości języka migowego, lub inwestując w sprzęt elektroniczny pozwalający na zdalne łączenie się w czasie rzeczywistym z tłumaczem języka migowego (tzw. wideołumacz).

III. STAN DOCELOWY, KTÓRY MA ZOSTAĆ OSIĄGNIĘTY DZIĘKI WDRAŻANYM PROCEDUROM

1. Zwiększenie możliwości rozpoznania potrzeb osób z niepełnosprawnościami zarówno tych specyficznych dla niepełnosprawności, jak i potrzeb indywidualnych, w zakresie dostosowania środków i materiałów dydaktycznych w sposób stwarzający możliwości osiągnięcia przez te osoby efektów uczenia się.
2. Ustawiczne podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności prowadzących zajęcia w zakresie charakterystyki osób z różnymi niepełnosprawnościami i specyfiki ich procesu uczenia się.
 - a) Znajomość zasad dydaktyki specjalnej.
 - b) Wiedza na temat specyfiki pomocy dydaktycznych ułatwiających osobom z niepełnosprawnościami osiągnięcie efektów uczenia się.
 - c) Wiedza na temat zasad przygotowywania materiałów edukacyjnych dla osób z różnymi niepełnosprawnościami.
3. Podnoszenie kompetencji osób prowadzących zajęcia i inne formy aktywności w zakresie wykorzystywania potencjałów osób z niepełnosprawnościami, umożliwiających im osiągnięcie wszystkich wymaganych dla danego poziomu i kierunku studiów efektów uczenia się, z dostosowaniem sposobu ich osiągnięcia i weryfikacji do danej niepełnosprawności.
4. Podnoszenie kompetencji prowadzących zajęcia i inne formy aktywności dotyczących dostosowania przygotowywanych do zajęć pomocy i materiałów dydaktycznych do potrzeb i ograniczeń osób z różnymi typami niepełnosprawności.
 - a) Umiejętności korzystania z pomocy dydaktycznych niezbędnych dla osiągnięcia efektów uczenia się przez osoby z niepełnosprawnościami, w tym słuchu i mowy.

- b) Umiejętności przygotowywania materiałów edukacyjnych samodzielnie lub we współpracy z właściwymi jednostkami organizacyjnymi, zgodnie z ogólnymi i specyficznymi dla danej niepełnosprawności zasadami.
5. Upowszechnienie wiedzy z zakresu dostępu do działań ukierunkowanych na możliwości wykorzystania standardowych materiałów i środków dydaktycznych z dodatkowym użyciem środków technicznych i rozwiązań dostępnych na Uczelni a wspomagających proces uczenia się osób z niepełnosprawnościami.
 6. Podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności sprzyjających integracji z osobami z niepełnosprawnościami, w tym słuchu i mowy, wszystkich członków społeczności akademickiej, ze szczególnym uwzględnieniem osób nowozatrudnionych.
 7. Ustawiczne przełamywanie stereotypów społecznych dotyczących procesu integracji i możliwości funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami słuchu i mowy w społeczności akademickiej. Realizowanie działań umożliwiających:
 - uświadomienie potencjałów osób z niepełnosprawnościami,
 - występowania wśród tych osób ewentualnych postaw roszczeniowych i sposobów radzenia sobie z nimi,
 - rozpoznania własnych mechanizmów obronnych w kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami u pozostałych członków wspólnoty akademickiej.
 8. Podniesienie poziomu wzajemnej empatii i integracji osób pełno- i niepełnosprawnych, w tym słuchu i mowy.
 9. Pozyskanie środków i przygotowanie rozwiązań organizacyjnych służących wdrażaniu wytycznych dotyczących wsparcia osób z niepełnosprawnościami w procesie kształcenia, w tym tworzenia pomocy dydaktycznych i materiałów edukacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami.

IV. WYTYCZNE

Niniejsze wytyczne, wynikają bezpośrednio ze wskazanych w punkcie II niniejszego dokumentu kierunków działań (w szczególności kierunek nadrzędny, tj.: wsparcia edukacyjnego osób z niepełnosprawnością słuchu/mowy, zarówno w kontekście działań edukacyjnych, jak i zajęć dodatkowych oraz pozauczelnianych), a ich efektem ma być stan docelowy, opisany w punkcie III niniejszego dokumentu (w szczególności cel nadrzędny: Przygotowanie i udostępnienie pomocy dydaktycznych i materiałów edukacyjnych dla osób z

niepełnosprawnościami umożliwiającymi i ułatwiającymi im osiągnięcie efektów uczenia się i uczestniczenia ich w różnych obszarach funkcjonowania Uczelni na miarę ich możliwości.

Wdrażając wytyczne, uwzględniać należy także zapisy, zawarte we wszelkich dokumentach normatywnych, obowiązujących w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy, w szczególności zaś tych, w bezpośredni sposób odnoszących się do sytuacji osób z niepełnosprawnościami. Należy pamiętać, o konieczności konsultowania wszelkich zapisów odnoszących się do osób z niepełnosprawnościami w dokumentach normatywnych, strategiach oraz treściach marketingowych i promocyjnych przez Pełnomocnika Rektora i Kanclerza ds. Osób z Niepełnosprawnościami.

Działania wskazane w wytycznych, należy stosować równolegle lub w połączeniu z działaniami, prowadzonymi przez Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Pełnomocnika Rektora i Kanclerza ds. Osób z Niepełnosprawnościami. W szczególności, pamiętać należy o integrowaniu tych działań z założeniami programu „Niepełnosprawni – Pełnosprawni na studiach”, oraz działalnością uczelnianej wypożyczalni sprzętu, pracą doradców ds. studentów z niepełnosprawnościami oraz asystentów, a także funkcjonowaniem poszczególnych sekcji sportu osób z niepełnosprawnościami.

Wytyczne:

Kierunek działań: Zwiększenie możliwości rozpoznania potrzeb osób z niepełnosprawnościami zarówno tych specyficznych dla niepełnosprawności, jak i potrzeb indywidualnych, w zakresie dostosowania środków i materiałów dydaktycznych w sposób stwarzający możliwości osiągnięcia przez te osoby efektów uczenia się.

Realizacja m.in. poprzez:

1. Intensyfikację pracy Biura ds. Osób Niepełnosprawnych w zakresie diagnozowania potrzeb osób z niepełnosprawnościami zarówno tych specyficznych dla niepełnosprawności słuchu i mowy, jak i potrzeb indywidualnych, w zakresie dostosowania środków i materiałów dydaktycznych w sposób stwarzający możliwości osiągnięcia przez te osoby efektów uczenia się.
 - a) Rozpoznanie pomocy dydaktycznych, w które osoby z niepełnosprawnościami słuchu i mowy są wyposażone i korzystają z nich w procesie pracy własnej.

- b) Przygotowanie informacji na dany rok akademicki dotyczących liczby osób z niepełnosprawnościami, rodzajów niepełnosprawności, obszarów, na których studiują, potrzeb w ww zakresie.
 - c) Ewaluacja działań w postaci ankiety na koniec roku akademickiego dotyczącego potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w tym słuchu i mowy w ww zakresie.
2. Ustawiczne podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności prowadzących zajęcia w zakresie charakterystyki osób z różnymi niepełnosprawnościami i specyfiki ich procesu uczenia się.

Kierunek działań: Ułatwienie osobom z dysfunkcją słuchu przygotowanie się do zajęć i pełne w nich uczestniczenie. Osoby niesłyszące i niedosłyszące powinny mieć w miarę możliwości sposobność przygotowania się do odbioru nowych treści podczas zajęć dydaktycznych.

Realizacja m.in. poprzez:

1. Przygotowanie przez prowadzących zagadnień dydaktycznych obejmujących nowy zakres materiału, skryptów, przekazanie prezentacji, wskazanie literatury, tak aby osoba niesłysząca lub niedosłysząca mogła zapoznać się z nowymi treściami jeszcze przed zajęciami.

Kierunek działań: Niwelowanie barier komunikacyjnych

Realizacja m.in. poprzez:

1. Przygotowanie systemu FM – wyposażenie wykładowców w mikroporty, a studentów w słuchawki, dzięki którym będą mogli lepiej zrozumieć prowadzony wykład, a docierających głos będzie pozbawiony szumów i dźwięków zakłócających przekaz.
2. Takie konstruowanie działań dydaktycznych, aby praca w grupie podczas warsztatów czy laboratoriów była możliwa z udziałem osoby niepełnosprawnej, z wadą słuchu. Istotne jest tutaj powiązanie możliwości osoby niedosłyszącej lub niesłyszącej ze współpracą w większym gronie.
3. Poszerzenie możliwości komunikacji z wykładowcami i kadrą administracyjną uczelni, poprzez dostosowane konsultacje indywidualne, kontakt przez SMS i komunikatory, kontakty interaktywne za pomocą Internetu, czaty, poczta elektroniczna.

4. Zapewnienie pomocy tłumacza języka migowego podczas egzaminów i zaliczeń, w tym dostosowanie terminów zaliczeń i egzaminów do możliwości studenta i tłumacza.
5. Przeszkolenie kadry administracyjnej oraz dydaktycznej w zakresie nauki języka migowego.
6. Zapewnienie, jeśli to możliwe, asystenta-stenotypisty, w czasie wykładów tłumaczonych na język migowy. Osoba ta powinna przygotowywać dla studenta notatki z wykładu, gdyż obserwowanie tłumaczenia migowego i sporządzanie notatek jednocześnie jest niemożliwe.
7. Wyposażenie budynków uczelni, oraz akademików w świetlny system alarmowy – system dźwiękowy w postaci dzwonek, dla osób niedosłyszących i niesłyszących nie jest odczytywalny, dlatego wymaga się by został uzupełniony o sygnalizację świetlną.

Podsumowanie

Stworzenie osobom z niepełnosprawnościami warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i badaniach naukowych uczyniono jednym z podstawowych zadań uczelni.

Dla wielu uczelni jest to wyzwanie. Dziś nie wystarczy wybudować podjazdów dla osób poruszających się na wózkach, czy poszerzyć drzwi, by mówić o przystosowaniu do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Niepełnosprawność ma różny wymiar i właśnie otwierając się na różnych studentów, z innymi rodzajami niepełnosprawności, trzeba sprostać ich wymaganiom.

Dzisiejszy świat elektroniki i narzędzi komputerowych znacząco nam ułatwia pracę z osobami z dysfunkcją mowy i słuchu. Trzeba jednak włożyć sporo wysiłku, zmienić myślenie nie tylko wykładowców, ale i całej Uczelni, by w pełni służyć pomocą w całym procesie dydaktycznym takim studentom.

Dla uczelni zaś, zrozumienie problemów osób niepełnosprawnych może się okazać dużą szansą rozwojową jako prawdziwej uczelni bez barier.